

## As representacións da poboación do apoio electoral dos partidos: Galicia 1987

Catedrático de ciencia política,  
Universidade de Santiago de  
Compostela

**José Vilas Nogueira**

Profesor de fundamentos da  
análise económica,  
Universidade de Vigo

**Eduardo L. Giménez Fernández**

Entre os indicadores habitualmente utilizados (estimados a partir da declaración dos entrevistados) para caracterizar a cultura política dun país adoita tomarse en consideración o grao de afiliación partidista e de simpatía cara ós partidos políticos. Aquí centrarémonos nun aspecto particular da percepción cidadá dos partidos políticos: as representacións da poboación galega sobre o apoio de clase e o apoio xeracional ós diversos partidos<sup>1</sup>, tal como se deducen dunha enquisa do CIS (estudio 1700, de 1987)<sup>2</sup>, que ofrece algúns resultados salientables.

<sup>1</sup> Este traballo realizouse no marco do proxecto de investigación CICYT SEC94-0975. Agradecemoslles á Comisión Interministerial de Ciencia e Tecnoloxía e ás persoas responsables desta institución, a axuda prestada.

<sup>2</sup> O ámbito é o da Comunidade Autónoma de Galicia; o número de entrevistas, 2191; e a data de realización, setembro de 1987 (Para o conxunto de características técnicas remitímonos ó propio estudio, dispoñible no banco de datos do CIS).

É coñecido que, dende a súa aparición como actores políticos colectivos, os partidos políticos foron considerados frecuentemente como axentes políticos dos intereses dunha clase social. Moitas veces, os propios partidos, en especial a partir da aparición dos partidos socialistas, se presentaron como tales. A notoriedade que en décadas pasadas alcanzou a categoría do partido *catch-all*, elaborada por Kirchheimer (1966), confirmao *sensu contrario*.

Tamén é coñecido que a común opinión percibe un progresivo declinar desta significación, que se adoita vincular, xa sexa a procesos de homoxeneización da sociedade, xa sexa de debilitamento da ideoloxía, xa dun crecente hedonismo consumista (ou de todo o contrario, por ex., Inglehart, 1991 (1990), etc., xa a unha combinación de varios destes factores. Naturalmente, tamén é posible, aínda que sexa menos frecuentado, o recurso ás propias leis de estrutura e funcionamento da liberal-democracia que constrinxen ó abandono de posicións estrictamente clasistas (ver Vilas Nogueira, 1980, e 1981).

En calquera caso, nos últimos anos houbo estudos empíricos que amosan que o voto determinado "clasistamente" supón niveis relativamente reducidos (ver, por ex., Gunther, 1991).

Nesta enquisa preguntouse pola consideración da posición de clase dos votantes dos diversos partidos relevantes no momento. A primeira nota destacable é a estruturación das posibilidades de resposta que se lles ofreceron ós consultados. Certamente, como puxo de manifesto Almond (1980; páx. 15), as enquisas sobre cultura política implican que a determinación dos "obxectos" científicos é patrimonio do investigador. Por incómodo que resulte, é dificilmente concibible unha posibilidade alternativa. Pero este "privilexio" debería comportar un exquisito coidado para neutralizar, na medida do posible, os nesgos derivados de asociacións ideolóxicas e, aínda máis, dunha formulación equívoca das preguntas. Non parece, sen embargo, que os redactores do cuestionario do estudo que analizamos respectaran regras tan elementais.

A pregunta foi: "¿considera Vde. que a xente que vota o partido X é de clase alta, clase media ou clase obreira?". Moi evidentemente, os termos de identificación das clases ofrecidos eran inconsistentes lóxicamente, pois se usamos un criterio topográfico, a clase alta e a clase media requiren da clase baixa, pero non da clase obreira. É posible que os individuos da clase obreira sexan considerados ou se consideren a si mesmos como de clase

baixa, pero a proposición inversa non se verifica en moitos casos (e máis en Galicia). É difícil que un agricultor pequeno propietario sexa considerado, e se considere a si mesmo, pertencente á clase media ou á clase alta, pero non é máis doado que sexa considerado, ou se considere a si mesmo, pertencente á clase obreira. O mesmo se pode dicir de moitos traballadores subalternos na función pública ou en actividades de servicios da empresa privada, que dificilmente se consideran ou son considerados pertencentes á clase media ou á clase alta, pero que é moi improbable que sexan considerados ou se consideren a si mesmos pertencentes á clase obreira.

En termos dos especialistas en estatística, a pregunta vulnera as esixencias de exhaustividade e dun único principio clasificatorio na construción da variable (ver, por exemplo, Sánchez Carrión, 1995, páx. 28). Quizais a explicación desta estridente inconsistencia estea en que os redactores do cuestionario pensaron que a expresión "clase baixa" asocia tal disvalor que deturparía o significado das respostas. Pero se foi así, o remedio foi peor cá enfermidade, mesturando churras con meiriñas, en agravio da intelixencia e do sentido común dos consultados (que esperemos non se "vingaran").

Outro trazo da formulación da pregunta foi a estratexia, bastante habitual nas enquisas do CIS, de non ofrecerlles ós consultados o valor "neutral", neste caso, "votan o partido X os de *tódalas clases*". Esta posible resposta, que por certo presenta frecuencias relativamente altas, había de ser apuntada espontaneamente polo entrevistado. Sen dúbida, preténdese con iso eludirlas respostas "cómodas", que privarían á enquisa de virtualidade ilustrativa das opinións dos consultados sobre a pregunta. En efecto, existe o perigo que se adoita materializar en moitos casos, de que os consultados por comodidade e/ou ánimo de "quedar ben" ante o entrevistador tendan a elixir as categorías "centrais" entre as alternativas posibles de resposta. Pero este procedemento tamén ten custos, pois introduce a posibilidade de nesgos incontrolables. Os consultados máis proclives a aceptar as pautas do entrevistador, menos imaxinativos ou con menor seguridade en si mesmos, é probable que non tivesen pensado na posibilidade dunha resposta diferente da tríade que lle ofrecía o entrevistador, a diferenza dos máis rebeldes, máis imaxinativos ou máis seguros de si mesmos. ¿E cómo se pode controlar a eventual incidencia destas diferentes orientacións na estimación subxectiva da relación entre partido e voto de clase?<sup>3</sup> É, cando menos, dubidoso que este recurso sexa o máis axeitado a unha pregunta desta natureza.

<sup>3</sup> A formulación literal da pregunta (P.31) foi: "Vou lerlle algúns dos principais partidos galegos. Querería que me dixese se, ó seu xuízo, a xente que adoita votalos é máis ben de clase alta, de clase media ou de clase obreira? (Entrevistador: non ler "de todas elas"; Anotar só se o entrevistado o di)".

Esta estratexia é reveladora dun dos problemas xerais do estudo das actitudes políticas; a súa eventual redución ó estudo das opinións. Pois as opinións son iso, opinións, non son actitudes (Botella, 1992 di algo parecido, a propósito da súa distinción entre "cultura política" e "opinión pública"). Que as opinións, que son elaboracións racionais, sexan o mellor indicador das actitudes é, en termos xerais, cuestionable, e ó límite pode converter en inanes os estudos de cultura política. Aínda que, naturalmente sempre sexa máis cómodo deterse nas opinións que elaborar indicadores máis complicados das actitudes ou que, reducidos a aquelas, intentar análises máis afinadas, que impliquen a problematización da sedicente evidencia estatística dos indicadores de opinión.

#### *Apoio de clase reputado para os diversos partidos*

Se nos centramos na nosa investigación, o apoio de clase reputado polos consultados para os diversos partidos (expresado en porcentaxes) reflíctese na táboa 1:

	Clase alta	Clase med.	Clase obr.	Tod. el.	NS	NC
Alianza Pop.	29,3	13,0	3,5	29,4	21,4	3,4
CDS	5,9	36,3	2,8	26,2	25,3	3,6
Coal. Galega	5,3	29,4	6,2	25,5	29,9	3,7
PSOE	2,7	17,0	18,6	35,4	22,9	3,4
PNG	2,2	19,4	14,4	23,5	36,7	3,9
Esq. Galega	0,7	10,3	31,2	21,8	32,2	3,8
Esq. Unida	0,7	5,7	37,6	20,3	32,0	3,7
BNG	0,6	7,8	34,5	20,2	33,0	3,8

Da simple observación da táboa anterior, resulta que Alianza Popular era considerado o partido tipicamente apoiado pola clase alta (case quintuplica, respecto do partido que lle segue, o apoio relativo que os consultados lle supoñían entre os electores desta clase). No extremo contrario, os consultados supoñen que Esquerda Galega, Esquerda Unida e o BNG non atopan virtualmente ningún apoio entre os electores de clase alta.

O CDS era considerado o partido tipicamente apoiado pola clase media. Tamén se supoñía un apoio moi caracterizado dos electores de clase media a Coalición Galega. No extremo oposto, a Esquerda Unida e ó BNG repútaselles escaso apoio da clase media.

Aínda que se discute qué é o que sexa “medio” na clase media (ver Wright, 1986), podería imaxinarse que o apoio reputado de clase media e o apoio reputado interclasista (“de tódalas clases”) debería ofrecer series moi próximas. Sen embargo, non é así. Deixando á parte os nesgos que puidese introducir a estratexia da entrevista, xa comentada, quizais os consultados son moito máis sofisticados do que con frecuencia supoñen algúns profesores. Quizais os consultados razoen dun modo próximo a este: hai partidos que supoñen “proxectos nacionais”, quere dicirse que transcenden a “intereses corporativos ou de clase”. Polo tanto un partido ó que se lle reputaba un apoio electoral relativamente modesto entre a clase media, como o PSOE, é considerado o campión do apoio interclasista, seguido de Alianza Popular. Os consultados reputan, con bastante lóxica, que os grandes partidos son os que reciben un maior apoio interclasista, que concilian, no caso do PSOE cun discreto apoio da clase obreira, e no de Alianza Popular, cun grande apoio da clase alta.

Tamén con bastante lóxica, os consultados supoñen que o apoio electoral de clase obreira é simetricamente inverso ó apoio electoral de clase alta. Esquerda Unida, en primeiro lugar, o BNG, e Esquerda Galega suponse que obteñen a maior parte dos seus votos entre electores de clase obreira. E no extremo oposto, sitúanse CDS e Alianza Popular.

Por outro lado, a relativa dificultade de supor cál sexa o apoio electoral de clase dos partidos, pode deberse cumulativamente a dúas circunstancias: o carácter interclasista do partido e o grao de coñecemento do partido (podemos repetir que, *coeteris paribus*, os partidos pequenos son menos coñecidos cós grandes). A primeira circunstancia, o carácter interclasista, é parcialmente neutralizada pola posibilidade da resposta (aínda que teña que ser espontánea) de apoio interclasista. Polo tanto, os valores de “perplexidade” (“non sabe” e mais “non contesta”) á pregunta sobre o apoio electoral de clase “deberíannos” ofrecer unha serie de significado inverso á importancia dos diversos partidos. E así é, en efecto (ver táboa 2):

Alianza Popular	24,8	Esquerda Unida	35,7
PSOE	26,3	Esquerda Galega	36,0
CDS	28,9	BNG	36,8
Coalición Galega	33,6	PNG	40,6
Suma de porcentaxes de “non sabe” e mais “non contesta” á pregunta P.31, para cada partido.			

Para obter unha imaxe máis sintética e expresiva construímos un índice de apoio de clase reputado.

#### *Índice de apoio de clase reputado*

Para os efectos da construción deste índice, tratarémosla variable ordinal de apoio de clase reputado como se fose unha variable de intervalo (este non é un recurso moi exquisito, pero naturalmente non o inventamos nós; pola contra; é bastante frecuente na bibliografía, ver Sánchez Carrión 1995, páxs. 29 e 59). Para obte-lo noso índice, dámoslle o valor 1 á categoría "voto de clase alta"; 2 á categoría "voto de clase media", e 3 á de "voto de clase obreira". Prescindimos, como valor neutral, das respostas que supoñen un apoio interclasista, "voto de tódalas clases", e dos non sabe/non contesta. Multiplicamos por cada un destes "valores" as porcentaxes de consultados que elixen cada categoría. Sumámo-los productos e dividímolos pola porcentaxe de consultados que, para cada partido, escolleron as tres categorías (isto é, subtraendo da base 100, a porcentaxe dos que elixeron a resposta neutral, e mais os "non sabe" e os "non contesta").

Naturalmente, un partido ó que os consultados no supuxesen absolutamente ningún apoio da clase media e da clase obreira obtería un coeficiente 1, e de modo inverso, un partido ó que os consultados non lle supuxesen absolutamente ningún apoio da clase alta e da clase media, obtería un coeficiente 3. O resultado preséntase na táboa 3:

Táboa 3  
Índice de apoio de clase reputado

	Clase alta	Clase med.	Clase obr.	
Alianza Popular	(29,3x1) +	(13,0x2) +	(3,5x3) =	65,8/45,8 = 1,4
CDS	(5,9x1) +	(36,3x2) +	(2,8x3) =	86,9/45,0 = 1,9
Coal. Galega	(5,3x1) +	(29,4x2) +	(6,2x3) =	82,7/40,9 = 2,0
PNG	(2,2x1) +	(19,4x2) +	(14,4x3) =	84,2/36,0 = 2,3
PSOE	(2,7x1) +	(17,0x2) +	(18,6x3) =	92,5/38,3 = 2,4
Esq. Galega	(.7x1) +	(10,3x2) +	(31,2x3) =	114,9/42,2 = 2,7
BNG	(.6x1) +	(7,8x2) +	(34,5x3) =	119,7/42,9 = 2,8
Esq. Unida	(.7x1) +	(5,7x2) +	(37,6x3) =	124,9/44,0 = 2,8

Como se ve, Esquerda Galega, Esquerda Unida e o BNG eran reputados claramente partidos de clase obreira (os dous últimos quedan só a dúas décimas do máximo teórico de apoio de clase obreira (3,0). No extremo oposto, Alianza Popular é reputado

como un partido con apoio claramente de clase alta (a catro décimas do máximo teórico, 1,0 neste caso). Isto é particularmente significativo, se consideramos que mentres os primeiros partidos tiñan daquela un apoio electoral real moi modesto, no mellor dos casos non chegaba ó 4% dos votos<sup>4</sup>; en cambio Alianza Popular era o partido máis votado en Galicia, con máis do 39,4% dos votos.

O voto de clase reputado ós diversos partidos non presenta unha relación significativa coa localización de clase que lles prestan os entrevistadores ós entrevistados. Os coeficientes de correlación R de Pearson amósanse na táboa 4:

Táboa 4			
Coeficientes de correlación R de Pearson entre localización de clase (heterolocalización polo entrevistador) e representación polos entrevistados do apoio electoral de clase ós diversos partidos			
PSOE	0,08533	PNG	0,04598
Esquerda Galega	0,08329	Coalición Galega	0,03338
Alianza Popular	- 0,06275	Esquerda Unida	0,03264
CDS	- 0,04653	BNG	0,01548

Excluíronse do cálculo os "non sabe" e "non contesta", nas dúas variables.

Quizais, o único un pouco destacable sexa a debilidade da correlación respecto de Esquerda Unida e o BNG. Máis significativa é a relación entre o voto de clase reputado ós diversos partidos e a idade dos entrevistados. Os coeficientes de correlación R de Pearson amósanse na táboa 5:

Táboa 5			
Coeficientes de correlación R de Pearson entre idade e representación polos entrevistados do apoio electoral de clase ós diversos partidos			
PSOE	0,13552	PNG	0,04553
Coalición Galega	0,12659	CDS	0,03917
Alianza Popular	0,08325	BNG	- 0,03724
Esquerda Galega	0,05951	Esquerda Unida	0,03151

Excluíronse do cálculo os "non sabe" e "non contesta", nas dúas variables.

¿E cal é a relación desta suposición co nivel de ingresos? Se cruzámo-la variable de apoio de clase reputado para Alianza Popular coa variable de ingresos, de modo inicial e relativamente sorprendente (despois veremos que non hai motivos para a sorpresa), son as persoas con ingresos medios (de 75.001 a 150.000 PTA/mes) as que reputan en maior proporción un apoio de clase alta para Alianza Popular (47,5 fronte a unha media, como

<sup>4</sup> Nas eleccións lexislativas xerais de 1986 (as eleccións máis próximas á data de realización da enquisa), o BNG obtivo o 2,1% dos votos, Esquerda Galega o 3,6 e Esquerda Unida (en Galicia, é claro) o 1,1.

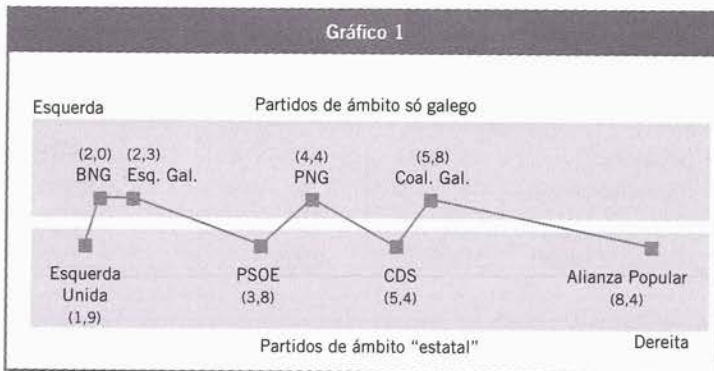
se ve na táboa, do 29,3). En cambio, as persoas con ingresos baixos (ata 50.000 PTA/mes) só lle atribúen este apoio nun 25,9%, por debaixo da media. Diso colíxese, moi naturalmente, que a imaxe de Alianza Popular como partido da clase alta tiña moito máis predicamento entre a clase media que entre a clase baixa, eventualmente menos sensible á retórica das elites mesocráticas.

¿Na percepción dos consultados, o apoio diferencial de clase social identifícase coa localización no espazo ideolóxico, isto é, na dimensión esquerda-dereita? Vexamos.

*Representación do apoio de clase social e configuración do espazo partidario*

Requiréselles ós consultados que sitúen os partidos nun punto entre o 1 e o 10, suponse que 1 é a posición extrema esquerda e 10 a posición extrema dereita do *continuum*, a orde e os valores medios resultantes da enquisas (P.34) foron: Esquerda Unida (1,9), o BNG (2), Esquerda Galega (2,3), o PSOE (3,8), o PNG (4,4), o CDS (5,4), a Coalición Galega (5,8) e Alianza Popular (8,4). Como se ve a coincidencia é case total: a unha posición máis de esquerda, maior apoio da clase obreira, a unha posición máis de dereita, maior apoio da clase alta.

Introducindo o elemento do carácter do partido segundo o seu ámbito de acción, exclusivamente galego ou extensivo a todo o territorio español, a representación do espazo partidario sería desta guisa (gráfico 1):



A moda na representación da localización ideolóxica de Alianza Popular, sitúase no punto 9, a un só punto da extrema dereita. A media, como dixemos, no punto 8, 4. Nin un só consultado situou este partido na posición 1. Na 2, 3 e 4, conxuntamente, o 0,2 e nas posicións centrais, 5 e 6, o 4,1%.



<sup>5</sup> Queda fóra do noso propósito aquí a análise diacrónica. Non obstante podemos apuntar que entre os anos 1984 e 1992, ós que se estende o estudio (do que o presente traballo é unha entrega parcial), como era de supor, a autolocalización ideolóxica dos entrevistados ofrece valores moi pouco sensibles ó cambio, virtualmente inertes, malia que no mesmo período houbera cambios significativos da orientación do voto (claro que sempre podería atribuírse-lle o desprazamento do voto ós NS/NC na autolocalización ideolóxica). Os pequenos cambios rexistrables quizais se deban máis ó *aleas* das enquisas que a verdadeiros cambios de opinión. Por exemplo, no ano 1987, respecto de 1984, a media desprazárase lixeiramente á dereita (de 5,1 a 5,3), a moda seguía correspondéndolle á posición 5, e aumentara lixeiramente a frecuencia das posicións máis á dereita (9 e 10; do 3,7% ó 6,5%). Diminuía apreciablemente a porcentaxe de NS (de 15,5 a 11,3) e NC (de 14,1 a 10,4).

<sup>6</sup> A técnica de aplicación, habitual nas enquisas do CIS, desta pregunta parécenos bastante cuestionable. Preséntaselle ó entrevistado unha tarxeta na que se dispoñen dez cuadrículas, do 1 ó 10, e pídeselle que sinala cun dedo aquela na que se sitúa. Difícilmente se podía arbitrar un procedemento máis sensible á atracción do centro (ver Amheim 1988 (1982). Non parece difícil adiviñar que, con esta técnica, a moda da distribución se atopará sempre nas posicións centrais. Dito menos piadosamente, esta técnica frustra a virtualidade ilustrativa da pregunta.

No centro do espacio partidario para PNG e CDS, a moda sitúase no punto 5, pero as posicións medias difiren bastante, 4,4 para PNG, e 5,4 para o CDS, case exactamente no punto teórico medio da dimensión. Por outra parte, o PNG, é o partido que suscita maior perplexidade para a súa localización, case o 37% dos consultados non saben situalo. Coalición Galega sitúase tamén en posicións centrais: a moda no punto 6, e a media no punto 5,8, polo tanto un pouco máis á dereita có CDS. Pero, aínda que a media é case a mesma, na cualificación de Coalición Galega maniféstase moita maior disparidade, e, tamén, hai máis consultados que non o saben situar (case 6 puntos máis).

Na esquerda moderada, para o PSOE a moda sitúase no punto 4, e a media no 3,8. E, finalmente, na esquerda radical, para Esquerda Galega a moda sitúase no punto 2, e a media no 2,3. Para Esquerda Unida e o BNG, a moda sitúase no punto 1, extrema esquerda. As posicións medias son, respectivamente, 1,9 e 2. A penas ningún dos consultados os consideraban de centro (moito menos de dereita).

¿E onde se situaban ideoloxicamente os consultados? (P33). A distribución da autolocalización ideolóxica dos consultados ofrece os seguintes valores: 1 (2%), 2 (3,5%), 3 (9,7%), 4 (12,7%), 5 (20,3%), 6 (8,5%), 7 (8,6%), 8 (6,4%), 9 (4,1%), e 10 (2,5%)<sup>5</sup>. A moda no punto 5 e a posición media no 5,3, no centro case exacto da dimensión, “dúas décimas” cara á esquerda<sup>6</sup>. Graficamente, pódese representar así:



A posición media coincide case exactamente coa do CDS. ¿Era este o partido que suscitaba maior identificación ou foi o partido máis votado na elección máis próxima á realización da enquisa, inmediatamente antes ou despois?

### Identificación cos diversos partidos

Moi evidentemente, non. En canto á identificación partidista (P.35), unha poboación que se consideraba ideoloxicamente de centro, e que moi obviamente distaba de ser maioritariamente de clase alta (véxase máis adiante a localización de clase que lle atribúen os entrevistadores), identificábase preferentemente cun partido, como Alianza Popular, ó que situaba á dereita, moi á dereita, e ó que reputaba ser votado preferentemente por xente de clase alta. Os valores para tódolos partidos poden verse na táboa 6:

(en %)	(1) Moi próximo	(2) Próximo	(1+2)
Alianza Popular	7,0	17,6	24,6
PSOE	4,3	18,0	22,3
CDS	2,1	9,3	11,4
Esquerda Galega	1,7	8,9	10,6
Coalición Galega	0,6	6,3	6,9
BNG	1,4	4,3	5,7
Esquerda Unida	0,4	4,1	4,5
PNG	0,3	3,5	3,8

Lamentablemente, o estudo non pregunta pola autolocalización de clase do entrevistado, o que permitiría avalialo grao de consistencia entre o apoio de clase reputado ós diversos partidos e a autolocalización de clase dos consultados. Si, en cambio, nos ofrece, a heterolocalización (polo entrevistador), pero, agora, con base nunha clasificación distinta (!), que ofrece cinco valores: clase "alta", "media alta", "media", "media baixa", e "traballadora". En calquera caso, a autolocalización ideolóxica correlaciónase moi debilmente coa heterolocalización de clase polo entrevistador: R de Pearson 0,05733 (excluídos os "non sabe" e os "non contesta" das dúas variables).

Os entrevistadores reputaron que só o 0,5 dos entrevistados correspondían á clase alta, o 3,5 á clase media-alta, o 37,2 á clase media, o 20,4 á clase media-baixa, e o 36,8 á clase traballadora. Aínda considerando que a clase media-alta, no xuízo dos entrevistadores, poida integrar a clase alta de votantes, que se lles ofrece ós entrevistados, resultaría que a mostra só presenta un 4% de individuos de clase alta. Sen embargo, case un 25% dos individuos da mostra se consideran próximos a Alianza Popular, que, paradoxalmente, segundo o 29,3% dos propios

consultados, sería un partido votado fundamentalmente por individuos de clase alta.

¿Atopámonos ante unha inconsistencia derivada da influencia sobre os consultados do valor de opinións recibidas?

*¿Inconsistencia ou "falacia ecolóxica"?*

En principio temos que supoñer que a xente, o común da xente, sabe o que quere e actúa en consecuencia. Na marxe doutras cuestións, esta suposición ten a vantaxe de que fortalece a crenza nas nosas propias capacidades, pois se o común das persoas non fosen competentes para sabe-lo que queren e para actuar en consecuencia, ¿por que haberíamos de selo nós? Sempre se podería xustificar, pero, obviamente, sería máis difícil.

De todos modos, aquela suposición non implica que, necesariamente, todo o mundo en tódalas circunstancias actúe de modo lóxicamente consistente. A, non moi difícil, constatación de inconsistencias lóxicas en comportamentos políticos e sociais nutriu de munición os debeladores dos foros da razón, e da responsabilidade individual, a favor da imaxinaria virtualidade de fantasmagóricas entidades colectivas ou da subsunción da determinación das preferencias individuais en misteriosos procesos "políticos", na "noite de gatos pardos" dos cales habería que consultar ó insolente "gurú", que tal proclama, para saber qué é o que a xente realmente quere tralo proceso de "determinación política" das preferencias individuais (ver Lindblom, 1990, páx. 29, aínda que non compartímo-lo conxunto da súa argumentación, que, no noso xuízo, se resente dunha formulación incorrecta da cuestión fundamental).

Pero o predicado, conforme a experiencia e a filantropía, de que a xente sabe o que quere e actúa en consecuencia non exclúe necesariamente que, con bastante frecuencia, a súa conducta sexa lóxicamente inconsistente. Como dixo Simon hai xa algún tempo (para as súas últimas formulacións, ver Simon, 1985), a racionalidade humana é limitada. Está limitada pola información dispoñible; está limitada, como demostraron brillantemente Tversky e Kahneman (1981) (ver tamén Kahneman e Tversky, 1982, e 1984) pola continxencia da estruturación do marco de decisión; está limitada polos recursos utilizables na ponderación dos resultados dos diversos cursos posibles da acción, etc.

E está limitada non só nos supostos implicados no parágrafo anterior, que se refiren de modo máis ou menos explícito a unha expectativa de intervención práctica (de acción, no sentido trivial da palabra), senón tamén en casos nos que a acción, agora

no sentido de Parsons, se detén no momento cognitivo. Un destes casos podería ser o da representación da relación entre partido e clase social, á que nos estamos referindo. E unha suposición asociada é que, presumiblemente, as posibles inconsistencias lóxicas que os entrevistados poidan exhibir a propósito desta cuestión non sexan exclusivas nin de Galicia nin do ano 1987.

Pero, podería tratarse dunha "falacia ecolóxica" (Shively, 1975). Intentemos ver isto algo mái de preto, desagregándolles os valores de proximidade ós diversos partidos.

#### *Situación de clase e grao de información política*

Unha primeira cuestión que se deberá considerar é a distribución dos "non sabe-non contesta". Dende logo esta é unha categoría complexa, "lugar de encontro para diversas respostas" (ver Cruz Cantero, 1990). Aquí, dada a natureza da pregunta e o contexto no que se formula, supoñemos inxenuamente que o "non sabe" significa iso, que "non sabe", é dicir, un defecto de información, e que o "non contesta" significa un "defecto" de interese. Para o conxunto dos partidos, aproximadamente o 11% dos consultados non sabe situarse. Os partidos que suscitan menor perplexidade son Alianza Popular (só o 8,7% non sabe situarse), o PSOE (9%) e o CDS (9,5), isto é, os partidos, naquel tempo con maior apoio electoral e de ámbito nacional-español. No extremo oposto, o PNG suscitaba unha grande perplexidade (o 15% non sabía situarse), seguido por Esquerda Unida (12,5), e o BNG (12,3).

¿O grao de información distribuíase homoxeneamente entre as diversas clases sociais? Nada diso. Para o conxunto dos partidos, a incapacidade de situarse ascendía entre os individuos da clase media-baixa e da clase traballadora (adscripción reputada polos entrevistadores) a aproximadamente o 16%. E esta incapacidade relativa non estaba modulada, en absoluto, pola suposta maior proximidade dalgúns partidos ás clases máis baixas. Polo contrario, manifestaba exactamente as mesmas pautas que para o total dos entrevistados. Así, os partidos que suscitan menor perplexidade entre os membros reputados da clase media-baixa e da clase traballadora son Alianza Popular (12,4%), o PSOE (12,8), e o CDS (13,3). No extremo oposto, o PNG suscitaba unha grande perplexidade (o 20,5% non sabía situarse), pero tamén partidos de suposto apoio das clases baixas, como o BNG (17,5), e Esquerda Unida (17,2).

En cambio, entre os individuos das clases máis altas (segundo a adscripción reputada polos entrevistadores) eran moitos menos os que non sabían situarse, aproximadamente só o 5%.

E como o lector pode esperar, os partidos que suscitan menos perplexidade son os mesmos (Alianza Popular, 3,8, o PSOE, 4 e o CDS, 4,6%) e os que suscitan maior perplexidade son os mesmos (o PNG, 7,6, Esquerda Unida, 6,0 e o BNG, 5,4).

Polo tanto, cabe reter que os membros da clase media-baixa e da clase traballadora "non saben" situarse respecto dos partidos políticos (independentemente da significación de clase real ou presunta de cada partido) nunha porcentaxe apreciablemente maior (arredor de 11 puntos porcentuais) cá dos membros das clases máis altas.

¿Están tamén menos interesados ("non contestan")? Si, pero aquí as diferencias son moito menores. Aproximadamente, o 6% do conxunto dos consultados non contesta á pregunta do seu grao de proximidade ós diversos partidos. De acordo coa nosa suposición de que o "non contesta" revela indiferencia ante a cuestión da proximidade ós partidos, as respostas só minimamente se ven afectadas pola individualidade do partido polo que se pregunta (os valores extremos son para Alianza Popular, 6,0%, e o PNG, 6,3%). Entre os membros das clases media-baixa e traballadora, a media de non interesados nesta cuestión é de aproximadamente o 7,5%, mentres que entre os individuos das clases máis altas non chega ó 4,4%. Como se ve, unha diferenza moito menor cá que se manifestaba a propósito do grao de coñecemento.

Vexamos agora, a relación entre proximidade ós diversos partidos e localización de clase (heterocalización polo entrevistador).

#### *Proximidade ós partidos e situación de clase*

En realidade, a penas hai relación, como amosan os coeficientes de correlación R de Pearson, que expoñemos na táboa 7:

PSOE	- 0,11967	PNG	- 0,03615
Esquerda Unida	- 0,07047	Coalición Galega	- 0,03293
BNG	- 0,05710	Alianza Popular	0,01755
Esquerda Galega	- 0,04985	CDS	- 0,00374
Excluíronse do cálculo os "non sabe" e "non contesta", nas dúas variables.			

O PSOE é claramente o único partido que amosa un coeficiente de correlación algo significativo. No extremo oposto, o CDS é tamén, moi claramente, o partido máis insensible a esta co-

relación. En termos xerais, os partidos de esquerda presentan coeficientes de correlación máis altos cós de dereita, achados, todos eles, que se conforman ó esperable. O máis "inesperado" é probablemente que Esquerda Unida non presente un coeficiente de correlación máis alto.

Podemos considera-la relación entre localización de clase (heterolocalización polo entrevistador) e proximidade ós partidos dende outra perspectiva. Reducímo-los valores da pregunta (P.35: "moi próximo", "próximo", "distante", e "moi distante") a unha matriz bipolar, que podemos designar cos termos próximo ("moi próximo" e mais "próximo")/afastado ("distante" e mais "moi distante"), e obtémo-las *ratios* correspondentes. Dende logo, en tódolos grupos de clase e para tódolos partidos (coa única excepción do grupo de clase alta e clase media-alta para Alianza Popular), son máis os consultados que se declaran afastados ca próximos ós diferentes partidos. Por iso as razóns de proximidade/afastamento son sempre (agás aquela excepción) inferiores á unidade (ver táboa 8):

Táboa 8  
Ratios proximidade / afastamento

	Clase				
	Alta+med. alta <sup>7</sup>	Med.	Med. - baixa	Trab.	val. med.
Alianza Popular	1,61	0,51	0,73	0,66	0,63
BNG	0,07	0,11	0,08	0,11	0,10
CDS	0,56	0,36	0,24	0,30	0,32
Coalición Galega	0,23	0,15	0,16	0,17	0,16
Esquerda Galega	0,19	0,25	0,12	0,30	0,24
Esquerda Unida	0,07	0,09	0,06	0,11	0,08
PNG	0,07	0,09	0,06	0,07	0,08
PSOE	0,36	0,51	0,66	0,87	0,63

Como se pode ver, as *ratios* máis elevadas do sentimento proximidade-afastamento danse para Alianza Popular no grupo de clase alta e media-alta (1,61), o PSOE no grupo de clase traballadora (0,87), Alianza Popular no grupo de clase media-baixa (0,73), Alianza Popular no grupo de clase traballadora (0,66) e o PSOE, no grupo de clase media-baixa (0,66). O PSOE é, evidentemente, o único partido que ofrece unha pauta de proximidade-afastamento que se corresponde exactamente coa localización de clase: a frecuencia dos sentimentos de proximidade acentúase a medida que se descende na escala de clase. Alianza Popular suscita unha grande identificación nos individuos das

<sup>7</sup> Agrupámo-los individuos de clase alta cos de clase media-alta, xa que o número de individuos da enquisa ós que os entrevistadores supoñen de clase alta é tan reducido, que resultaría aventurado atribuír-lle significatividade.

clases alta e media-alta, pero descende relativamente moito entre os individuos da clase media (media-media, debería dicir a enquisa para ser claros), posiblemente pola maior sensibilidade deste grupo ás imaxes que identifican, en España, a dereita coa "caverna" (ausencia de ilustración, nepotismo, caciquismo, etc.). En cambio, entre os individuos da clase media-baixa (quizais acusados pola "pantasma da proletarización") e, incluso, entre os individuos da clase traballadora (quizais máis sensibles a mensaxes populistas) suscita unha considerable identificación.

O CDS espertaba sentimentos de proximidade relativamente elevados entre as clases alta e media-alta, e relativamente baixos na clase media-baixa (presumiblemente menos sensibles ca outros grupos de clase á imaxe deste partido como herdeiro de "as cousas boas" de UCD: espírito de tolerancia e moderación, etc.). Coalición Galega tamén espertaba sentimentos de proximidade relativamente elevados entre os membros da clase alta e media-alta, o que non é estraño, se se ten en conta que este partido foi, basicamente, unha criatura "post-ucedeá" (ver Vilas Nogueira, 1992). O BNG suscitaba moi poucos sentimentos de proximidade entre a clase alta e media-alta. Esquerda Galega "afrouxaba" no apoio da clase media-baixa (quizais pouco sensible á imaxe de nacionalismo esquerdista "ilustrado" deste partido). Esquerda Unida, moi naturalmente, suscitaba maiores sentimentos de proximidade, en termos relativos, entre a clase traballadora. ¿E en canto ó rexeitamento dos partidos?

#### *Rexeitamento dos diversos partidos*

O partido que suscitaba unha maior porcentaxe de rexeitamento era o BNG e o que menos o CDS. Os valores para tódolos partidos poden verse na táboa 9:

Táboa 9 Rexeitamento dos diversos partidos			
(en %)	(1) Distante	(2) Moi distante	(1+2)
BNG	32,7	19,3	52,0
Esquerda Unida	34,0	16,3	50,3
PNG	31,2	13,4	44,6
Esquerda Galega	31,6	12,3	43,9
Coalición Galega	29,8	11,3	41,1
Alianza Popular	21,9	17,2	39,1
PSOE	25,4	9,6	35,0
CDS	27,3	7,4	34,7

Naturalmente, os dous sentimentos de identificación e de rexeitamento non teñen por qué ofrecer series inversamente simétricas. É lóxico que os partidos que sexan percibidos en posicións centrais do espacio (xa sexa na dimensión esquerda-deita, xa na de nacionalismo periférico-nacionalismo español) susciten, *coeteris paribus*, menos rexeitamento cós que ocupen posicións máis extremas. En cambio, non ten por qué suscitar maior identificación. A relativa neutralidade tende a excluír sentimentos de aversión, pero non garante sentimentos de identificación. Se se repara nisto non resulta tan sorprendente o contraste entre o aparente complemento de lexitimación dos partidos de centro e o seu relativamente escaso éxito na bibliografía (contraste que atormentou, hai anos, a Daalder).

Pola mesma razón, os partidos centrais tenden a suscitar maior indiferencia (ou equidistancia: nin "próximo" nin "distante"). A serie a este propósito é a seguinte, de maior a menor indiferencia: o CDS (38,3 %), a Coalición Galega (34,7), o PNG (30,4), Esquerda Galega (27,7), PSOE (27,6), Esquerda Unida (26,5), o BNG (24,0), e Alianza Popular (21,6).

Do mesmo xeito, as porcentaxes de máxima distancia son un bo indicador da extremosidade (percibida) dos partidos. A serie é BNG (19,3), Alianza Popular (17,2), Esquerda Unida (16,3), PNG (13,4), Esquerda Galega (12,3), Coalición Galega (11,3), PSOE (9,6), e CDS (7,4). Pero, naturalmente, hai o problema do tamaño. Os partidos máis pequenos provocan máis NS/NC. Haberá, pois, que referi-las porcentaxes non ó total dos consultados, senón a só os que expresan opinión. O resultado, sen embargo, non altera a orde, aínda que cambian algo as distancias relativas entre algúns partidos (ver táboa 10):

Táboa 10  
Porcentaxes de máxima distancia referidas ós consultados  
que expresan opinión

BNG	$19,3 \times 100 / (100-18,3) = 23,6$
Alianza Popular	$17,2 \times 100 / (100-14,7) = 20,2$
Esquerda Unida	$16,3 \times 100 / (100-18,6) = 20,0$
PNG	$13,4 \times 100 / (100-21,2) = 17,0$
Esquerda Galega	$12,3 \times 100 / (100-17,9) = 15,0$
Coalición Galega	$11,3 \times 100 / (100-17,4) = 13,7$
PSOE	$9,6 \times 100 / (100-15,1) = 11,3$
CDS	$7,4 \times 100 / (100-15,6) = 8,8$



A “perplexidade” (non sabe e mais non contesta) na percepción da propia proximidade perante os diversos partidos, debe estar en función, preferentemente, do “tamaño” dos partidos. Así acontece, en efecto. A serie é: PNG (21,2%), Esquerda Unida (18,6), BNG (18,3), Esquerda Galega (17,9), Coalición Galega (17,4), CDS (15,6), PSOE (15,1) e Alianza Popular (14,7).

## A representación do apoio xeracional

### *Grupos de idade e actitudes políticas*

A idade é un dos trazos estruturais básicos para o estudio do cambio en calquera sociedade ou grupo social (Riley, 1987), incluso como *cleavage* político de importancia fundamental, equiparable pola súa influencia á etnia, á clase social ou á relixión. “La edad es uno de los factores que, en expresión de Mannheim, *sitúa (locates)* a los individuos o a los grupos en la estructura social, tanto en las sociedades tradicionales como en las modernas” (Justel, 1992, páx. 60). Esta importancia acentúase, se temos en conta o avellentamento demográfico acelerado, sen precedentes históricos, que se vén producindo dende hai máis de medio século en todo o mundo, particularmente nas sociedades avanzadas de Occidente. “Según las estimaciones medias, en el año 2025 uno de cada cuatro europeos tendrá sesenta y cinco años o más” (Justel, 1992, páx. 62).

A primeira cuestión é a de se os grupos de idade supoñen “constitutivamente”, orientacións políticas diferenciadas, polo xeral sobre unha matriz “mozos = radicais, máis vellos = conservadores”. Naturalmente, a explicación non ten por que ser reducida a factores de orixe psico-biolóxica, como a rebeldía xuvenil (a “necesidade freudiana de mata-lo pai”) ou a súa maior dispoñibilidade cara a posicións anti-*establishment*, vinculable a esa mesma disposición rebelde do espírito xuvenil. Hai tamén factores sociolóxicos: en termos xerais, os mozos non están inseridos, ou estano precariamente, no mundo socio-laboral e, derivativamente, no mundo da política institucionalizada. Sofren, por iso, menos enerxicamente as construcións do “principio da realidade”, por dicilo tamén “freudianamente”, e poden entregarse menos onerosamente ó “principio do pracer”. Atópase unha “(...) constatación recorrente de que el ingreso en el mercado laboral y el cambio de rol y *status* social correspondiente va acompañado de un proceso de socialización política que refuerza notablemente la competencia política personal” (Justel, 1992, páx. 72).

Unha comprensión deste tipo permite explicar un apoio xeracional diferencial a algúns partidos, e non é difícil supoñer que os partidos políticos beneficiarios dun apoio preferentemente xuvenil probablemente ocuparán posicións marxinais na configuración do espacio político e terán influencia subalterna na dinámica do sistema. Pero non permite ningunha influencia proxectiva, pois, como é sabido, lamentablemente, a xuventude é a única "enfermidade" que se cura sempre. En contra das suposicións dalgúns políticos radicais demagogos, ou simplemente estúpidos, que invocan o apoio xuvenil como heraldo dun futuro éxito, tal apoio é un caso máis remitible á metáfora papiniana do espello que foxe, do tren que nunca se detén.

A segunda cuestión é a de se un apoio diferencial dos mozos se conecta a un cambio, suficientemente profundo, de valores, e de valores susceptibles pola súa propia significación de seren proxectables máis alá das fronteiras dun grupo de idade específico (polo tanto de valores que impliquen algo máis que "rebeldía xuvenil", de valores que sexan síntoma "dalgunha enfermidade", que a diferenza da "xuventude" poida non ter cura). Neste caso, un apoio diferencial da xuventude si pode ser heraldo de éxitos futuros; si pode ter virtualidade proxectiva (aínda que tampouco hai que excluír que as forzas do *establishment* asimilen os novos valores e "non pase nada", ou case nada).

Como xa se advertiu, na realidade unha e outra cuestións preséntanse entremesturadas, e unha resposta concluínte só se pode dar *a posteriori*. Polo que lle afecta ó que aquí nos ocupa, a diferenza pode ser ilustrada pola comparación da evolución posterior a 1987 do éxito electoral de Esquerda Unida e do BNG. O preferente apoio xuvenil que os consultados supoñían para Esquerda Unida é remitible ó primeiro tipo de explicación. Os mozos que deixan de selo, deixan de apoiar este partido. En cambio, o preferente apoio xuvenil que os consultados lle reputaban ó BNG é indicativo dun cambio de orientación cara ó nacionalismo galego (e, en xeral, en toda España cara ós nacionalismos periféricos). Os mozos que deixan de selo, non deixan de apoiar este partido. E como hai un cambio de valores non específicos dun grupo de idade, as forzas do *establishment*, no noso caso Alianza Popular, asimilan os novos valores (a evolución en Galicia de Alianza Popular, primeiro, e do Partido Popular, despois, é unha ilustración excelente do noso argumento). ¿Como representaban os consultados o apoio xeracional dos partidos?

A suposición que se fan os consultados sobre o apoio electoral dos partidos con relación á idade reflíctese na táboa 11

**Táboa 11**  
Apoio xeracional reputado dos diversos partidos

	Moz.	Med. idade	Maior.	Tod. idade	NS	NC
BNG	38,9	6,7	2,0	22,6	26,9	3,0
Esq. Unida	34,3	7,6	1,6	24,3	29,0	3,3
Esq. Galega	33,5	9,1	0,9	24,6	28,7	3,2
PNG	16,3	16,7	3,0	26,7	32,9	3,3
PSOE	11,6	19,4	2,2	42,6	21,0	3,2
Coal. Gal.	6,8	27,0	6,2	29,4	27,5	3,2
CDS	3,2	34,9	5,2	30,3	23,4	3,1
Alianza Pop.	2,3	11,3	32,9	30,9	19,4	3,2

A pregunta (P.32) repetía a estratexia, xa comentada, da pregunta sobre a representación do apoio de clase, de non ofrecerlles ós consultados a alternativa de resposta “de tódalas idades”. Da simple observación da táboa anterior, resulta que Alianza Popular era considerado o partido tipicamente apoiado polos máis vellos (32,9%). No extremo oposto, os consultados supoñen que Esquerda Galega (0,9), Esquerda Unida (1,6) e BNG (2,0) non atopan virtualmente ningún apoio entre os máis vellos. Os valores son case exactamente inversos para o apoio reputado dos mozos. A Alianza Popular só se lle supón un apoio do 2,3, mentres que no extremo contrario se situaban Esquerda Galega (33,5), Esquerda Unida (34,3) e o BNG (38,9).

Ó CDS (34,9) e a Coalición Galega (27,0) considerábanos partidos tipicamente apoiados pola xente de mediana idade. De modo análogo ó que acontecía co apoio reputado de clase social, un partido ó que se lle supón un apoio relativamente modesto entre a xente de mediana idade, o PSOE, é considerado o campión do apoio interxeracional, seguido de Alianza Popular. *Mutatis mutandis*, son reproducibles aquí as consideracións anteriores, a propósito do apoio de clase, sobre a relación entre a percepción de partidos con “proxectos nacionais” e outros con “proxectos de clase ou grupo”.

Para obter unha imaxe máis sintética e expresiva, trataremos-la variable ordinal de apoio xeracional reputado como se fose unha variable de intervalo, construíndo así un índice do apoio xeracional reputado.

### Índice de apoio xeracional reputado

A mecánica seguida para a construción do índice de apoio xeracional reputado foi a mesma seguida para a construción do índice de apoio de clase reputado, explicada anteriormente. Dámolles o valor 1 á categoría "voto de xente nova"; 2 á categoría "voto de mediana idade", e 3 á de "voto dos máis vellos". Prescindimos, como valor neutral, das respostas que supoñen un apoio interxeracional, "voto de tódalas idades", e dos non sabe/non contesta. Os resultados reflíctense na táboa 12:

BNG	$(38,9 \times 1) + (6,7 \times 2) + (2,0 \times 3) =$	$58,3/47,6 = 1,22$
Esq. Unida	$(34,3 \times 1) + (7,6 \times 2) + (1,6 \times 3) =$	$54,3/43,5 = 1,25$
Esq. Galega	$(33,5 \times 1) + (9,1 \times 2) + (0,9 \times 3) =$	$54,4/43,5 = 1,25$
PNG	$(16,3 \times 1) + (16,7 \times 2) + (3,0 \times 3) =$	$58,7/36,0 = 1,63$
PSOE	$(11,6 \times 1) + (19,4 \times 2) + (2,2 \times 3) =$	$57,0/33,2 = 1,72$
Coal. Gal.	$(6,8 \times 1) + (27,0 \times 2) + (6,2 \times 3) =$	$79,4/40,0 = 1,98$
CDS	$(3,2 \times 1) + (34,9 \times 2) + (5,2 \times 3) =$	$88,6/43,3 = 2,05$
AP	$(2,3 \times 1) + (11,3 \times 2) + (32,9 \times 3) =$	$123,6/46,5 = 2,66$

Alianza Popular considérase o partido caracteristicamente dos máis vellos (2,66, respecto do máximo posible de 3; o índice con maior distancia relativa respecto de calquera outro partido). BNG (1,22), Esquerda Unida (1,25) e Esquerda Galega (1,25) destacan como partidos dos mozos, con índices moi próximos ó mínimo posible (1,0). Os índices de Coalición Galega e CDS están moi próximos do índice teórico de apoio da idade mediana (2,0).

¿Como se correlaciona a suposición de apoio electoral de idade coa idade dos propios entrevistados? Os coeficientes R de Pearson amosan as seguintes correlacións. Ver táboa 13:

PNG	- 0,12279	BNG	- 0,08306
PSOE	- 0,10727	CDS	- 0,06633
Esq. Unida	- 0,10223	Esq. Galega	- 0,02508
Coal. Gal.	- 0,08566	Alianza Pop.	- 0,01958

Excluíronse do cálculo os "non sabe" e "non contesta", nas dúas variables.

A correlación máis débil dáse, precisamente, para Alianza Popular. Como era razoable supoñer, os máis vellos son máis re-nuentes para acepta-lo esterotipo de Alianza Popular como "o

seu" partido cós de xeracións inferiores. Así, por grupos idade, dos 18 ós 45 anos, considérase preferentemente que Alianza Popular adoita ser votada máis ben por xente maior, e en cambio de 46 anos en adiante considérase preferentemente que adoita ser votada por xente de tódalas idades. A medida que se avanza en idade perde peso a suposición de que Alianza Popular é votada preferentemente pola xente máis vella. A tendencia acentúase a partir dos 56. Dos 65 en adiante, incluso perde peso relativo a opción de voto de media idade. En sentido inverso, a medida que se avanza en idade increméntase a frecuencia da suposición de que é votado indiferenciadamente por tódalas idades. Os individuos de 18 a 35 anos, aínda que se inclinan preferentemente pola opción do "voto maior", presentan unha proporción relativamente importante de suposición de voto dos mozos para Alianza Popular. Isto é posible, porque os individuos destes grupos de idade son os que menos frecuentan a resposta de apoio interxeracional. Por outro lado a proporción relativa de "non sabe" ofrece unha progresión en correlación perfecta co incremento de idade. Na táboa 14 recóllense os valores das categorías máis ilustrativas:

**Táboa 14**  
Suposición de voto para AP, segundo idade

	Grupos de Idade					
	18-25	26-35	36-45	46-55	56-64	65 e máis
Maior	41,3	39,8	36,4	29,5	26,0	24,2
Tódalas idades	27,4	29,3	29,6	32,6	35,1	32,7
NS	12,0	13,4	16,1	19,6	23,5	32,2

As cifras expresan as porcentaxes referidas ó total de consultados de cada grupo de idade

En realidade, os coeficientes R de Pearson amosan correlacións bastantes significativas entre a idade e a proximidade ós partidos, como se ve na táboa 15:

**Táboa 15**  
Coeficientes R de Pearson de correlación entre idade e proximidade ós diversos partidos

Alianza Pop.	- 0,27525	Esq. Unida	0,09229
Esquerda Galega	0,16650	PSOE	0,06582
BNG	0,13616	CDS	- 0,06428
Coalición Galega	- 0,13114	PNG	- 0,00207

Excluíronse do cálculo os "non sabe" e "non contesta", nas dúas variables.

A correlación máis alta dáse para Alianza Popular. Aínda que menos alta, tamén se dá unha correlación significativa, no mesmo sentido, para Coalición Galega. Esquerda Galega e o BNG ofrecen tamén correlacións significativas, neste caso encontrando máis sentimentos de proximidade entre os mozos. A proximidade ó PNG é enteiramente insensible ó factor idade, e a proximidade ó PSOE e ó CDS moi pouco sensible a este factor. En termos xerais, o factor idade amosa moita máis capacidade predictiva que a localización de clase (heterolocalización polo entrevistador).

*¿Os mozos/as son obreiros/as, os vellos de clase alta?*

Resulta destacable a coincidencia total, case exacta, na suposición do apoio de clase e do apoio xeracional. Alianza Popular, o partido da clase alta é tamén o partido dos máis vellos. BNG, Esquerda Galega e Esquerda Unida, os partidos da clase obreira son tamén os partidos dos mozos. CDS e Coalición Galega, os partidos da clase media son tamén os partidos da mediana idade. Os partidos interclasistas (PSOE e Alianza Popular) son tamén os partidos interxeracionais.

Desta coincidencia podería inferirse que os consultados participan do consolador estereotipo que a medida que se progresa en idade se ascende de clase (lamentablemente, a realidade non o confirma). Máis ben dá a impresión de que os consultados responden a partir do estereotipo "máis vellos = conservadores", "mozos = radicais (de esquerda)". De maneira, que a partir dese estereotipo, presumen que os máis vellos votan preferentemente ós partidos conservadores (que "lógicamente deben" ser apoiados pola clase alta) e, os mozos ós partidos de esquerda (que "lógicamente deben" ser apoiados pola clase obreira).

Este estereotipo, como todos, probablemente agocha algo de verdade, pero, como todos, puido conducir a unha percepción deturpada da realidade.

## Conclusión

Explorámo-las representacións da poboación galega do apoio electoral ós diversos partidos políticos, en función da clase social e da idade, sobre a enquisa do CIS (estudio n.º 1700), realizada no ano 1987. Do traballo dedúcese que, para este contexto, (i) a idade é unha variable con maior capacidade predictiva cá localización de clase (heterolocalización polo entrevistador). Por outro lado, en contra da suposición de que a ideoloxía determina ou codetermina a opción electoral e a proximidade par-

tidista, cremos ter mostrado que (ii) as percepcións declaradas polos consultados da conducta electoral dos membros dos grupos de clase e de idade non se corresponden coa conducta electoral real da poboación; (iii) non hai unha correlación substancial entre a autolocalización ideolóxica dos consultados e as súas preferencias partidistas e (iv) os consultados identifican virtualmente os membros das clases máis altas coa xente maior e os das clases máis baixas coa xente máis nova. **G**

### Referencias bibliográficas

- ALMOND, G. A., "The Intellectual History of the Civic Culture Concept", en G. A. Almond e S. Verba, eds., *The Civic Culture Revisited*, Boston/Toronto, Little, Brown and Company, 1980, páxs. 1-36.
- ARNHEIM, R., *El poder del centro. Estudio sobre la composición en las artes visuales*, Madrid, Alianza Editorial (traducción de *The Power of the Center. A Study of Composition in the Visual Arts*, University of California Press, 1982), 1988.
- BOTELLA, J., "La cultura política en la España democrática", en R. Cotarelo, ed., *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1992, páxs. 121-136.
- CRUZ CANTERO, P., "Del no sabe al no contesta: un lugar de encuentro para diversas respuestas", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, n.º 52, outubro-diciembre, 1990, páxs. 139-158.
- GUNTHER, R., *The Dynamics of Electoral Competition in a Modern Society: Models of Spanish Voting Behavior, 1979, and 1982*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials (*Working Papers*, n.º 28), 1991.
- INGLEHART, R., *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas (traducción de *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton, Princeton University Press, 1990), 1991.
- JUSTEL, M., "Edad y cultura política", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, n.º 58, abril-xuño, 1992, páxs. 57-96.
- KAHNEMAN, D., e TVERSKY, A., "The Psychology of Preferences", *Scientific American*, n.º 246, 1982, páxs. 136-142.
- KAHNEMAN, D., e TVERSKY, A., "Choices, Values, and Frames", *American Psychologist*, vol. 39, n.º 4, 1984, páxs. 341-350.
- KIRCHHEIMER, O., "The Transformation of the Western European Party Systems", en J. LaPalombara y M. Weiner, eds., *Political Parties and Political Development*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1966, páxs. 177-200.

- LINDBLOM, CH. E., *Inquiry and Change. The Troubled Attempt to Understand and Shape Society*, New Haven/New York, Yale University Press/Russell Sage Foundation, 1990.
- RILEY, M.W., "On the Significance of Age in Sociology", *American Sociological Review*, vol. 52, febreiro, 1987, páxs. 1-14.
- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. J., *Manual de análisis de datos*, Madrid, Alianza Editorial, 1995.
- SHIVELY, W.P.H., "Ecological" Inference: The Use of Aggregate Data to Study Individuals", *American Political Science Review*, vol. 63, 1975, páxs. 1183-1196.
- SIMON, H. A., "Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science", *American Political Science Review*, vol. 79, n.º 2, xuño, 1985, páxs. 293-304.
- TVERSKY, A., e KAHNEMAN, D., "The Framing of Decisions and the Psychology of Choice", *Science*, vol. 211, 30 de xaneiro, 1981, páxs. 453-458.
- VILAS NOGUEIRA, J., "Igualdad jurídica y desigualdad económica en el Estado capitalista: los derechos sociales", *Revista de Estudios Políticos*, n.º 14, marzo-abril, 1980, páxs. 111-123.
- , "La Constitución y la reproducción del orden político fundamental", *Revista de Estudios Políticos*, n.º 21, maio-xuño, 1981, páxs. 53-71.
- , "Las elecciones autonómicas de Galicia (1981-1990)", *Revista de Estudios Políticos*, n.º 75, xaneiro-marzo, 1992, páxs. 59-85.
- WRIGHT, E. O., "What Is Middle about the Middle Class?", en John E. Roemer, ed., *Analytical Marxism*, Cambridge/París, Cambridge University Press/Maison des Sciences de l'Homme, 1986, páxs. 114-140.